

## TOPLUMSAL KALKINMANIN BİR ARACI OLARAK EĞİTİM

Nazife KARADAĞ\*  
Betül BALKAR\*\*

### ÖZET

Bu araştırmanın amacı; eğitim düzeyleri bağlamında bireylerin eğitimin ve kız çocuklarının eğitim almalarının toplumsal kalkınma sürecindeki rollerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesidir. Nitel araştırma yöntemleri çerçevesinde yapılandırılan araştırma olgu bilim deseninde tasarlanmıştır. Araştırmanın katılımcılarını maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi ile belirlenen 48 kişi oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında odak grup görüşmesi tekniği kullanılmıştır. Katılımcıların eğitim düzeylerine göre gruplara ayrılması sonucunda toplam 6 odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verilerinin çözümlenmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, eğitimin özellikle; ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlama, politika belirleme sürecine katkıda bulunma, kültür oluşturulmasını ve aktarılmasını sağlama ve bilimsel ve teknolojik gelişmelerin önünü açma gibi işlevleri yerine getirerek toplumsal kalkınma sürecine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmada erken yaşta evlilik, töre, gelenekler, ailelerin bilinçsizliği ve ekonomik imkânsızlıklar gibi kız çocuklarının eğitim almalarını engelleyen etmenlerin toplumsal kalkınma sürecini olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına dayalı olarak; eğitimin ve kız çocuklarının eğitim almalarının toplumsal kalkınmadaki rolü hakkında toplumun tüm kesimlerinin somut göstergeler aracılığıyla bilinçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılması önerilmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** toplumsal kalkınma, eğitim ve kalkınma, kız çocuklarının eğitimi

## EDUCATION AS A MEANS OF COMMUNITY DEVELOPMENT

### ABSTRACT

The aim of this study is to determine the opinions of individuals on the roles of education and girls' education in community development within the context of their educational levels. Phenomenology was used as a research design in the study which was structured within the frame of qualitative research methods. The participants of the study consisted of 48 individuals chosen by using maximum variation sampling. Focus group interview technique was used for data collection. 6 focus group interviews were conducted in consequence of separating individuals into smaller groups according to their educational levels. Data of the study were analyzed through content analysis method. According to results of the study, it is considered that education especially contributes to community

\* Yrd. Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi Eğitim Fakültesi

\*\* Yrd. Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi Eğitim Fakültesi

development by ensuring economic and social development, contributing to policy establishment process, creating and diffusing of culture and paving the way for scientific and technological developments. It was concluded that barriers to girls' education such as early marriage, manners, traditions, parental ignorance and economic impossibility affect community development in a negative way. Based on the results of the study, it is suggested that works raising awareness of all segments of society about the roles of education and girls' education in community development through concrete indicators should be carried out.

**Keywords:** community development, education and development, girls' education

## 1.GİRİŞ

Bireylerin ve toplumların kendi gelişimlerinin sorumluluğunu üzerlerine alma kapasitesi (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO], 1997) olarak tanımlanan toplumsal kalkınma, sosyal yaşam koşullarının iyileştirilmesi için sağlık, eğitim, altyapı, şehirleşme ve çevre sorunları gibi hizmet yönü ağır basan alanlarda meydana gelen gelişimi ifade etmektedir (Tolunay ve Akyol, 2006). Salt üretim ve kişi başına düşen milli gelirin nicelik artışının yanı sıra, sosyo kültürel yapılarda da gelişmeyi hedefleyen toplumsal kalkınma, sürekli ve istikrarlı bir siyaset ortamı, gelişmiş ulaşım olanakları, sağlıklı bir iletişim ortamı ve yeterli bir eğitim seviyesi gibi birçok etmenden etkilenmektedir (Aktaş Eroğlu, 2001; Taş ve Yenilmez, 2008).

21. yüzyılda toplumların kalkınmasında ve daha gelişmiş imkanlar yaratmada eğitim, temel araç haline gelmiştir (Gediköğlü, 2005). İnsan kaynaklarının gelişimi toplumsal kalkınmanın kaynağıdır. Eğitim ve toplumsal kalkınma arasındaki ilişki tesadüfi değildir (UNESCO, 1997). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde eğitim; ekonomik ve teknolojik gelişmenin temel kaynağı, hürriyet, adalet ve eşitlik ilkelerine dayalı yeni bir toplumsal düzenin yaratıcısı ve toplumsal kalkınmanın temel dayanağı olarak görülmektedir (Eskicumalı, 2003). Bir başka deyişle bir ülkenin kalkınmışlık düzeyini belirlemede kullanılan en önemli ölçütlerden biri, o ülkenin sahip olduğu insan kaynaklarının niteliğidir.

Ekonominin ihtiyaç duyduğu işgücünü yeterli sayı ve nitelikte yetiştirmiş olan ülkelerin, gelişmiş ülkeler olduğu görülmektedir (Taş ve Yenilmez, 2008). Demokratikleşme, çağdaşlaşma ve daha refah bir yaşam sürme yarışında bulunan günümüz dünyasında ülkeler, kalkınmanın odağında eğitim sürecinin bulunduğu farkına varmıştır (Özgen ve Ufuk, 2000). Ayrıca gelir artışı, daha iyi birey ve halk (kamu) sağlığı, düşük doğurganlık oranı, demokratikleşme, siyasal iktidarın istikrarlı oluşu, yoksulluk ve işsizliğin azaltılması, suç oranlarında düşme, toplumsal suçlarda ve mülkiyet suçlarında düşme ve çevre bilincinin oluşmasına yaptığı katkılarla eğitim, günümüzde toplumsal kalkınmanın en önemli araçlarından biri olarak algılanmaktadır (Türkmen, 2002).

Eğitim politik, ekonomik, teknolojik, sosyal ve kültürel kalkınmanın temel itici gücü olarak bilinmektedir. Yapılan araştırmalar ve konu ile ilgili bilim insanlarının

görüşleri eğitim düzeyi ile kalkınmanın temel unsurları olarak anılan ekonomik büyüme, siyasal ve toplumsal gelişme arasında ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (Çakmak, 2008; Dinçer, 2003; İnaç, Güner, Sarısoy, 2006; Hoşgörür ve Gezgin, 2005; Öztürk, 2005; Özpolat ve Yıldırım, 2009). Abu- Ghaida ve Klase (2004), eğitimin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisine vurgu yaparak, kadın ve erkek okullaşma oranlarının az olmasının Gayri Safi Milli Hasıla'nın düşük düzeyde olmasına neden olduğunu belirtmişlerdir. Benzer şekilde Taban ve Kar (2008) da eğitimin ekonomik kalkınma üzerinde olumlu yönde etkileri olduğunu belirtmiştir. Palaz (2005) eğitim sürecinin, işgücünün verimliliğinin artırılması, ailelerin gelirlerinin artmasına katkıda bulunması, sağlık ve beslenme koşullarının iyileştirilmesini sağlaması ve doğurganlığın azalmasına etki etmesi yönlerinden toplumsal kalkınma üzerinde etkisi olduğunu vurgulamıştır. Çalışkan, Karabacak ve Mekiç (2013) ise eğitimin bir yandan kalkınma sürecinde ihtiyaç duyulan nicelik ve nitelikteki iş gücünü sağlama fonksiyonunu vurgularken; diğer taraftan bilgi üretme ve yayma fonksiyonu ile ülkelerin modern üretim teknolojilerini takip etme, geliştirme ve modern üretim sürecine aktarma sürecine yaptığı katkıyı vurgulamışlardır. Eğitimdeki nicelik- nitelik artışı her ülkede büyümenin itici gücü olarak algılanmaktadır (Olaniyan ve Okemakinde, 2008). Eğitim yolu ile gerçekleşen bilgi üretimi ve teknolojinin gelişmesi ile üretilen bu bilgilerin kullanılması yoluyla gerçekleşen toplumsal kalkınma yıllardır bir taraftan da eğitimin itici gücü olmaya devam etmektedir (Binbaşıoğlu, 1988).

Eğitim sürecinin toplumsal kalkınma sürecine etkilerinin değerlendirildiği çalışmalarda genellikle kız çocuklarının eğitimi konusuna vurgu yapıldığı görülmektedir. Kaynakları kıt ve ekonomik gelişimini tamamlamamış olan toplumların bu eksikliklerini gidermek için eğitim konusuna, özellikle kadın eğitimine, daha fazla önem vermeleri gerektiği düşünülmektedir (Yumuşak, 2004). Merter'e (2007) göre ise, kız çocukları için daha uzun süreli bir eğitimi uygun görmeyen ve kız çocuklarının okullaşma oranlarını yükseltmeyen toplumlarda, yetenek havuzu tek düze erkek yeteneklerinden oluşacaktır ve bu durum, toplumsal kalkınmanın en önemli engellerinden biridir. United Nations Information Centres [UNIC] (2007) tarafından da, toplumsal kalkınmanın sağlanması için cinsler arasında eşitlik ve adalet ile kadınların bütün ekonomik, toplumsal ve politik faaliyetlere tam katılımının sağlanmasının gerekli görüldüğü vurgulanmaktadır. Özetle eğitim süreci toplumsal kalkınmanın temel itici güçlerinden bir olarak görülmektedir. Kız çocuklarının eğitim almalarının önündeki engellerin ise, toplumsal kalkınma sürecini olumsuz yönde etkileyeceği düşünülmektedir.

**Araştırmanın Amacı:** Bu araştırmanın amacı; eğitim düzeyleri bağlamında bireylerin eğitimin ve kız çocuklarının eğitim almalarının toplumsal kalkınma sürecindeki rollerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesidir. Bu amaçla çalışmada yanıt aranan problemler şunlardır:

- Toplumsal kalkınmanın sağlanması sürecinde okullara düşen rol ve sorumluluklar nelerdir?
- Toplumsal kalkınma bağlamında eğitim sürecinin amaçları nelerdir?
- Kız çocuklarının eğitim almalarının önündeki engeller nelerdir?

- Kız çocuklarının eğitim almalarının, toplumsal kalkınma süreci açısından sonuçları nelerdir?
- Eğitimin toplumsal kalkınma sürecine etkileri nelerdir?

## 2. YÖNTEM

Nitel araştırma yöntemleri çerçevesinde yapılandırılan bu araştırma, olgu bilim deseni tasarlama deseni. Olgu bilim, bireylerin belirli bir konuya ilişkin bakış açıları ve yorumlarının araştırıldığı çalışmalarda kullanılmakta (Lester, 1999) ve olgu bilim deseni kullanıldığı çalışmalarda elde edilen bulgular, bireylerin subjektif de olabilecek kendi bireysel bilgi ve deneyimlerini yansıtmaktadır (Greene, 1997; Lester, 1999; Maypole ve Davies, 2001).

### 2.1. Çalışma Grubu ve Özellikleri

Araştırma kapsamında Adıyaman'da yaşayan 48 birey ile çalışılmıştır. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada eğitimin ve kız çocuklarının eğitim almalarının toplumsal kalkınmadaki rolü bireylerin eğitim düzeyleri bağlamında incelendiğinden, araştırmanın katılımcıları arasında ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyinde eğitim almış bireylerin bulunması amaçlanmış ve katılımcıların eğitim düzeyleri açısından çeşitlilik göstermesi sağlanmıştır. Katılımcıların 32'si kadın, 16'sı ise erkektir. 24'ü ilköğretim/ortaöğretim düzeyinde, diğer 24'ü ise yükseköğretim düzeyinde eğitim almıştır.

### 2.2. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak ilgili alan yazına dayalı olarak geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu katılımcıların eğitimin ve kız çocuklarının eğitiminin toplumsal kalkınmaya yapacağı katkılara ilişkin görüşlerini ortaya koymak amacı ile hazırlanan beş ana soru ve bu sorulara bağlı sondalardan oluşmaktadır. Görüşmeler sırasında katılımcıların yanıtlarına göre farklı sondalar kullanılmıştır. Görüşme formunda yer alan ana sorular şunlardır:

1. Toplumsal kalkınmanın sağlanabilmesi için okullara düşen rol ve sorumlulukların neler olduğunu düşünüyorsunuz?
2. Toplumsal kalkınmanın sağlanabilmesi için eğitim sürecinin amaçları neler olmalıdır?
3. Ülkemizde kız çocuklarının eğitim almalarının önündeki engellerin neler olduğunu düşünüyorsunuz?
4. Kız çocuklarının eğitim almaları, toplumsal kalkınmanın sağlanabilmesi açısından ne gibi sonuçlar elde edilmesini sağlamaktadır?
5. Eğitimin toplumsal kalkınma sürecine sağladığı faydaların neler olduğunu düşünüyorsunuz?

### 2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verilerinin toplanmasında odak grup görüşmesi tekniği kullanılmıştır. Odak grup görüşmeleri kapsamında her grup 8 kişiden oluşacak şekilde toplam 6 grupta görüşme yapılmıştır. Gruplar oluşturulurken her bir grupta yer alan bireylerin eğitim düzeylerinin aynı olmasına dikkat edilmiş ve eğitim düzeyi açısından homojen gruplar oluşturulmuştur. Dolayısıyla 3 odak grup görüşmesi ilköğretim/ortaöğretim düzeyinde eğitim almış katılımcılarla; diğer 3 odak grup görüşmesi ise, yükseköğretim düzeyinde eğitim almış katılımcılarla gerçekleştirilmiştir. Odak grup görüşmelerinde her bir grupta hem kadın hem de erkek katılımcıların yer alması sağlanmış ve bu şekilde cinsiyet açısından heterojen gruplarla görüşmeler yapılmıştır. Odak grup görüşmeleri 55 ile 80 dakika arasında sürmüştür.

Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi tema ve kodlar olmak üzere iki düzeyde gerçekleştirilmiştir. İçerik analizi yapılırken öncelikle araştırmanın problemleri doğrultusunda temalar belirlenmiştir. Daha sonra ise, araştırma verilerine dayalı olarak her bir tema altında yer alan kodlar oluşturulmuştur. Kodlar, ilköğretim/ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyinde eğitime sahip katılımcılarla gerçekleştirilen odak grup görüşmelerinden elde edilen veri setleri için ayrı olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla tema ve kodlar, ilköğretim/ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyinde eğitime sahip katılımcıların yer aldığı odak grupları için ayrı olarak sunulmuştur.

### 2.4. Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği

Araştırmanın iç geçerliğinin sağlanması sürecinde; görüşme soruları, ham veriler ve kodlamalar arasındaki tutarlılığın incelenmesi amacıyla Eğitim Planlaması alanında bir uzmanın görüşüne başvurulmuştur. Odak grup görüşmelerinde uzun süreli etkileşimin sağlanmasına önem verilmiş ve araştırmadan elde edilen sonuçlara ilişkin 8 katılımcının teyidi alınmıştır (Creswell, 2009). Dış geçerliğin sağlanması amacıyla ise katılımcıların belirlenmesi, veri toplama ve veri analizi sürecinin ayrıntılı bir biçimde sunulmasına dikkat edilmiştir (Creswell, 2009). Aynı zamanda katılımcıların belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak katılımcıların eğitim düzeyleri açısından çeşitlilik göstermesi sağlanmıştır. Güvenirliğin sağlanması aşamasında ise katılımcıların görüşme sorularına verdikleri yanıtlar (ham veriler), veri setine dayalı oluşturulan kodlamalar ve araştırma sonuçları Eğitim Yönetimi ve Eğitim Planlaması alanında iki uzmanın incelemesine sunulmuş ve uzmanlar tarafından teyit ve tutarlık incelemesi yapılmıştır (Patton, 2002). Güvenirliği sağlama çalışmaları kapsamında ayrıca kodlama sürecinde kodların anlamsal bir değişikliğe uğramaması için, belirlenen kodlar tanımlanarak kodlama işlemleri gerçekleştirilmiştir (Creswell, 2009).

## 3. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde katılımcıların araştırma sorularına verdikleri yanıtlar, oluşturulan kod ve temalar çerçevesinde gruplandırılarak analiz edilmiştir.

### 3.1. Birinci Probleme ilişkin Bulgular ve Yorum

Katılımcıların toplumsal kalkınmanın sağlanması sürecinde okullara düşen rol ve sorumlulukların neler olduğuna ilişkin görüşlerine ait tema ve kodlar Tablo 1’de sunulmuştur.

**Tablo 1.** *Toplumsal kalkınmanın sağlanması sürecinde okullara düşen rol ve sorumluluklara ilişkin tema ve kodlar*

Tema	Grup	Kod
Okulun Görevleri	1. İlk ve Ortaöğretim	Meslek edindirmek, bilgi edindirmek, eğitmek, topluma faydalı bireyler yetiştirmek, eğitim-öğretim
	2. Yükseköğretim	Profesyonel gelişim, geleceğe hazırlamak, şekillendirmek, iletişim becerileri edindirmek, mesleki yeterlik kazandırmak, öğrenmeyi öğretmek, çocukları korumak, davranış edindirmek, topluma uyum sağlayan bireyler yetiştirmek, rehberlik etmek, toplumsal düzen sağlamak, hayata hazırlamak, sosyalleştirmek

Katılımcıların okulların görevlerine ilişkin görüşleri analiz edildiğinde eğitim düzeyleri açısından görüşlerinin farklılaştığı görülmektedir. İlk ve orta öğretim seviyesinde eğitim almış katılımcıların meslek edindirmek ve topluma faydalı bireyler yetiştirmek misyonları üzerine odaklandıkları görülmektedir. Yükseköğretim düzeyinde eğitim almış olan katılımcıların yanıtları incelendiğinde ise; bilgiye ulaşma yolları ile öğrenmeyi öğrenmek, toplumsal kalkınmaya katkı sağlamak, sağlıklı iletişim kurabilen bireyler yetiştirmek ve çocukları korumak misyonlarına vurgu yapıldığı görülmektedir. İlköğretim ve ortaöğretim düzeyinde eğitim almış olan katılımcılar, okulun görevlerini daha çok meslek edindirmeye ilişkilendirirken; yükseköğretim düzeyinde eğitim almış olan katılımcılar, bireylerin davranış ve becerilerinde değişim ve gelişim sağlama ile ilişkilendirmişlerdir. Buradan da anlaşılacağı üzere katılımcıların eğitim durumları, okulların görevlerine ilişkin görüşlerinde farklılık oluşturmaktadır.

### 3.2. İkinci Probleme ilişkin Bulgular ve Yorum

Katılımcıların toplumsal kalkınma bağlamında eğitim sürecinin amaçlarının neler olduğuna ilişkin görüşlerine ait temalar ve kodlar Tablo 2’de sunulmuştur.

**Tablo 2.** *Toplumsal kalkınma bağlamında eğitim sürecinin amaçlarına ilişkin tema ve kodlar*

Tema	Grup	Kod
Eğitim sürecinin amaçları	1. İlk ve Ortaöğretim	İş sahibi olmak, bilgi sahibi olmak, para kazanmak, düzgün bir hayat sürmek, topluma faydalı olmak, iyi bir meslek sahibi olmak, huzurlu yaşamak
	2 Yükseköğretim	Kendini geliştirmek, sağlıklı iletişim kurabilme becerisi kazanmak, topluma uyumlu bireyler olmak, çağdaş bireyler olmak, bireylerin yaşam kalitesini yükseltmek, hayatta başarılı olmak, cehaleti önlemek, toplumsal değerleri oluşturmak, toplumsal değerleri güçlendirmek, etkili vatandaş olabilmek, üst düzey eğitim kurumlarına hazırlanmak, kendini gerçekleştirmiş bireyler yetiştirmek, bireylerin sosyalleşmelerini sağlamak, kişisel gelişimlerini sağlamak, üst düzey düşünme becerilerine sahip bireyler yetiştirmek

Tablo 2’de de görüldüğü gibi; ilk ve orta öğretim düzeyinde eğitim almış olan katılımcılar, eğitim sürecinin amacını çoğunlukla “iyi bir meslek sahibi olmak” şeklinde özetlemişlerdir. Yükseköğretim düzeyinde eğitim almış olan katılımcılara göre eğitim sürecinin amacı; toplumsal değerleri benimsemiş ve onları geliştiren, kendini gerçekleştirmiş, sağlıklı iletişim kurabilen, üst düzey düşünme becerilerine sahip ve topluma uyum sağlayan bireyler yetiştirmektir. Buradan da anlaşılacağı üzere katılımcıların eğitim sürecinin amaçlarına ilişkin görüşleri, almış oldukları eğitim açısından farklılık göstermektedir. İlk ve orta öğretim seviyesinde eğitim almış olan katılımcılara göre eğitim, bireysel gereksinimlerin karşılanmasının bir aracı iken; yükseköğretim seviyesinde eğitim almış olan katılımcılara göre eğitim sürecinin amacı, bireysel ihtiyaçlara olduğu kadar toplumsal kalkınmaya da katkı sağlamaktır.

### 3.3. Üçüncü Probleme ilişkin Bulgular ve Yorum

Katılımcıların kız çocuklarının eğitim almalarının önündeki engellere ilişkin görüşlerine ait tema ve kodlar Tablo 3’te sunulmuştur.

**Tablo 3.** *Kız çocuklarının eğitim almalarının önündeki engellere ilişkin tema ve kodlar*

Tema	Grup	Kod
Kız çocuklarının eğitim almalarını engelleyen faktörler	1. İlk ve Ortaöğretim	Töre, ekonomik nedenler, önyargılar, erken yaşta evlilik, kültürel baskı, eğitim kurumlarına uzaklık, yoksulluk
	2. Yükseköğretim	Bilinçsiz aile, ekonomik nedenler, dini faktörler, töre, erken yaşta evlendirilmeleri, ikinci sınıf görülme, cehalet, kültürün etkileri, ev geçindirme misyonlarının olmaması, politik nedenler, eğitim kurumlarına olan uzaklık

Katılımcıların büyük çoğunluğu kız çocuklarının eğitim almalarının önündeki en büyük engeli töre ve buna bağlı olarak kültürel baskı, erken yaşta evlilik gibi nedenlere bağlamıştır. Ayrıca ekonomik nedenler, eğitim kurumlarına olan uzaklık, ev geçindirme misyonlarının olmaması gibi nedenler de kız çocuklarının eğitim almalarının önündeki engeller olarak algılanmaktadır. Tablo 3'te de görüldüğü gibi, katılımcıların bu konudaki görüşleri eğitim düzeyleri açısından çok fazla farklılaşmamaktadır. Katılımcıların kız çocuklarının eğitim almalarının önünde engel olarak gördükleri unsurlar, toplumsal kalkınmayı da doğrudan ya da dolaylı olarak engelleyen unsurlar arasında yer almaktadır.

#### 3.4. Dördüncü Probleme ilişkin Bulgular ve Yorum

Katılımcıların kız çocuklarının eğitim almalarının toplumsal kalkınma süreci açısından sonuçlarına ilişkin görüşlerine ait oluşturulan tema ve kodlar Tablo 4'te sunulmuştur.

**Tablo 4.** *Kız çocuklarının eğitim almalarının toplumsal kalkınma süreci açısından sonuçlarına ilişkin tema ve kodlar*

Tema	Grup	Kod
Kız çocuklarının eğitim almalarının toplumsal kalkınmaya katkıları	1. İlk ve Ortaöğretim	Kız çocuklarının; ekonomik özgürlüklerinin olması, haklarını savunabilmeleri, erken yaşta evlendirilmeyecek olmaları
	2. Yükseköğretim	Kız çocuklarının; geleceğin anneleri olmaları, yaşam şartlarının düzelmesi, toplumsal kalkınmanın itici gücü olmaları, hak ve özgürlüklerini bilmeleri, ekonomik özgürlüklerinin olması, toplumsal statülerinin değişmesi, aile ekonomisine katkıda bulunmaları, cahil olmaktan kurtulmaları, toplumda bir yer edinmeleri Bebek ölüm oranlarının ve doğurganlığın azalması, eşitlik ilkesinin sağlanması, fırsat eşitliğinin sağlanması

Tablo 4'te de görüldüğü gibi katılımcılar, kız çocuklarının eğitim almalarının



toplumsal kalkınma süreci açısından sonuçlarını değerlendirirken, kız çocuklarının toplumsal statülerinin yükselmesi, ekonomiye katkı sağlamaları, fırsat eşitliğinin sağlanması ve bebek ölüm oranlarının azalması gibi toplumsal kalkınma sürecini doğrudan destekleyecek konulara değinmişlerdir. Bir başka deyişle kız çocuklarının eğitim almalarının sonuçlarını yine kız çocuklarının elde ettiği kazanımlar doğrultusunda ele almış ve bu kazanımların toplumsal kalkınmayı sağlayacağını dile getirmişlerdir. İlk ve orta öğretim seviyesinde eğitim almış olan katılımcılar, kız çocuklarının eğitim almalarının ekonomik özgürlüklerini elde etmelerine ve haklarını savunmalarına katkıda bulunacağını belirtirken; yükseköğretim seviyesinde eğitim almış olan katılımcılara göre, kız çocuklarının eğitimi toplumsal kalkınmanın itici gücüdür ve bebek ölüm oranlarının ve doğurganlık oranlarının azalması kız çocuklarının eğitimi ile mümkün olacaktır. Eğitim düzeyine göre katılımcıların bu konudaki görüşlerinde farklılıklar olsa da, her iki grupta yer alan katılımcıların görüşlerinin kesiştiği konu; kız çocuklarının eğitim almalarının sonucunda ekonomik özgürlüklerinin olacağı ve hak ve özgürlüklerinin bilincinde olacakları olmuştur.

### 3.5. Beşinci Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Katılımcıların eğitimin toplumsal kalkınma sürecine etkilerine ilişkin görüşlerine ait tema ve kodlar Tablo 5'te sunulmuştur.

**Tablo 5.** *Eğitimin toplumsal kalkınma sürecine etkilerine ilişkin tema ve kodlar*

Tema	Grup	Kod
Eğitimin toplumsal kalkınma üzerindeki etkileri	1. İlk ve Ortaöğretim	Yeniliğe ve gelişime katkı sağlaması, her açıdan toplumsal kalkınmayı sağlaması, bilim ve teknolojinin gelişmesi, bilinçli insanlardan oluşan toplum yaratması
	2. Yükseköğretim	Teknolojik ve bilimsel gelişmeyi sağlaması, demokratikleşme oranının artması, siyasi istikrarın sağlanması, ekonomik, politik, sosyal, kültürel yönlerden gelişim sağlaması, eşitsizliğin azalması, suç oranlarının azalması, refah seviyesi yüksek toplumlar oluşturması, doğurganlık oranının azalması, kişi başına düşen gelirin artması

Tablo 5'te de görüldüğü gibi, katılımcıların tamamı eğitimi toplumsal kalkınmanın itici bir gücü olarak algılamaktadırlar. Ancak ilk ve orta öğretim seviyesinde eğitim almış olan katılımcılar, eğitimin toplumsal kalkınma üzerindeki etkilerini genel hatları itibari ile açıklamışlardır. Yükseköğretim düzeyinde eğitim almış olan katılımcılar ise, eğitimin toplumsal kalkınma üzerindeki etkilerini daha özel konulara değinerek irdelenmişlerdir. Her iki grupta da yer alan katılımcıların görüşlerindeki ortak nokta, eğitimin bilimin ve teknolojinin gelişmesini sağlayarak

toplumsal kalkınmada rol oynadığı olmuştur. Yükseköğretim düzeyinde eğitim almış olan katılımcılar, eğitim ve toplumsal kalkınma arasındaki ilişkiyi sosyal, politik ve ekonomik konular ekseninde de ele almışlardır.

#### 4. SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Eğitim sürecinin toplumsal kalkınma açısından değerlendirildiği bu araştırmada, katılımcıların, okulların görevine ilişkin görüşleri incelendiğinde; meslek edindirmek, topluma faydalı bireyler yetiştirmek, hayata hazırlamak, bir üst öğrenime hazırlamak, profesyonel gelişim sağlamak, çocukları korumak, sosyal bireyler yetişmesine zemin hazırlamak, bilgi aktarmak gibi görevlere vurgu yaptıkları görülmektedir. İlgili alan yazın incelendiğinde, katılımcıların okulların rollerine ilişkin görüşlerini destekler yönde görüşler bulmak mümkündür. Örneğin Bursalıoğlu (1987), okulun sosyal (çocuğu sosyalleştirmek, kültür aşılama), politik ve ekonomik (ekonominin beyin gücü ve insan gücü gereksinimini karşılamak) olmak üzere üç temel görevi olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde Özden (2011) okulların, toplumun değerlerini gelecek kuşaklara aktarmak ve aynı zamanda toplumu değiştirmek gibi birbirine zıt görevlerle hareket ettiğini vurgulamıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; ilk ve orta öğretim seviyesinde eğitim almış olan katılımcılar, eğitim sürecinin amacının iyi bir meslek sahibi olmak ve para kazanmak olduğunu düşünmektedirler. Yükseköğretim düzeyinde eğitim almış olan katılımcılar ise, eğitim sürecinin amaçlarını sıralarken; mesleki yaşama hazırlanmak, toplumsal değerleri oluşturmak ve güçlendirmek, üst düzey düşünme becerilerine sahip olan bireyler yetiştirmek, etkili vatandaş olabilmek gibi misyonlara vurgu yapmışlardır. Şüphesiz anılan bu misyonlar toplumsal kalkınmayı doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebilecek dinamiklerdendir. Bir başka ifade ile katılımcılar doğrudan ve dolaylı olarak toplumsal kalkınmanın eğitim yoluyla sağlanacağına vurgu yaparak eğitimin temel amacının bireylerin yaşam kalitesinin artırılması olduğunu özetlemişlerdir. Alan yazın incelendiğinde araştırmamızın bu bulgusunu destekler nitelikte görüşlerin yer aldığı görülmektedir. UNIC (2007)'de toplumsal kalkınmanın nihai amacının insanın yaşam kalitesini artırmak olduğu belirtilmiştir. Carlson (1999) ise benzer şekilde politikacı ve araştırmacılara göre toplumsal kalkınmanın ekonomik kalkınma ile paralellik gösterdiğini ve ekonomik kalkınma sürecini desteklemenin yolunun bireylerin eğitim seviyelerini yükseltmekten geçtiğini ifade etmiştir. Ayrıca ekonomik ve sosyal gereksinimlerin karşılanması için gereken nitelikli işgücünün eğitim yolu ile elde edileceği vurgulanmaktadır (Atauz, 2003). Bunun yanı sıra Tuna (2003) eğitim süreci ile bireylerin yaşam kalitesinin yükseleceğini ve iyi birer vatandaş olacaklarını belirtmiştir. Türkmen (2002)'e göre, bireylerin eğitim düzeyleri yükseldikçe demokrasi bilinci yerleşmekte ve toplumsal kalkınmanın temelleri atılmaktadır. Kızılloluk (2007) ise, eğitim sürecinin amaçlarını; bireye yönelik amaçlar (bedensel, zihinsel ve duygusal yönden gelişim sağlama), topluma yönelik amaçlar (toplumun değerlerini, normlarını, geleneklerini, göreneklerini, hayat tarzını bireylere kazandırarak onları toplumsallaştırması), çevreye yönelik amaçlar (insana çevre bilincini, doğa sevgisini, hayvan sevgisini kazandırması) ve insanlığa yönelik amaçlar (insanı temel alan, insana değer veren, insan haklarına saygılı, cinsel, dinsel, etnik, ideolojik, kültürel ayrımcılık yapmayan; herkese ve her kesime eşit

davranan insanlar yetiştirmeye çalışması) olmak üzere dört grupta ele almıştır.

Katılımcıların kız çocuklarının eğitim almalarının önündeki engellere ilişkin görüşleri incelendiğinde, belirtilen engellerin tamamının toplumsal kalkınmayı engelleyen unsurlar olduğu görülmektedir. Katılımcılar kız çocuklarının eğitim almalarının önündeki en büyük engeli töre ve ekonomik nedenler olarak görmekteydiler. Bunun yanı sıra kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmeleri, ailelerin bilinçsiz olması, eğitim kurumlarına olan uzaklık ve kız çocuklarının ev geçindirme misyonlarının olmaması gibi nedenler de katılımcılar tarafından ifade edilen engeller arasında yer almaktadır. Kız çocuklarının eğitim almalarının önündeki engellere ilişkin ifade edilen bütün unsurlar toplumsal kalkınmayı engelleyen unsurlardır. Bu alanda yapılan pek çok araştırma bu bulguyu destekler niteliktedir. United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF) raporlarında kız çocuklarının okula gönderilmemesinin başlıca nedenleri; gelenek ve dini inançlar, kalıplaşmış cinsiyet rolleri, öğretim programları, çocuk bakım-eğitiminde yeniden üretilen cinsiyet rolleri, kadının düşük statüsü, eğitimin toplumda kabul edilen rollerle çelişkili görülmesi, kızlar için eğitim yerine erken yaşta evliliği ve ev kızı/kadını rollerini tercih eden geleneksel tutumlar olarak belirtilmektedir. Aynı zamanda bir çok kız çocuğunun, daha küçük yaşta aile üyelerine bakmak ve ev işlerine yardımcı olmak için evde tutulması, kentlerdeki ailelerin kızlarını aşırı kalabalık olan okullardan uzak tutmaları, kırsaldaki ailelerin daha büyük yaşlardaki kız çocuklarının okula gitmek için otobüsle uzun mesafeler gitmesine sıcak bakmamaları, kırsal bölgelerde kadın rol modellerinin yok denecek kadar az olması ve orta öğretim imkanlarının sınırlı olması da kız çocuklarının okula gönderilmemesinin nedenleri olarak ifade edilmektedir (UNICEF 2001-2005). Kalaycıoğlu ve Toprak (2003)'a göre ailelerin maddi sıkıntıları kız çocuklarının eğitim almalarının önündeki en büyük engel olarak görülmektedir. Kadınların eğitim almasını ve toplumsal statüsünde ilerlemeler kaydetmesini engelleyen nedenleri genel olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel ve dini koşullar olarak gruplandırılan araştırmalar da mevcuttur (Özgen ve Ufuk, 2000). Bunların yanı sıra birçok araştırmada kız çocuklarının okula gönderilmesinin önündeki bir diğer engel de kız çocuklarının aile geçindirmek gibi bir misyonunun olmaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Tunç (2009) tarafından gerçekleştirilen "Kız Çocuklarının Okula Gitmeme Nedenleri (Van İli Örneği)" adlı araştırmanın sonuçları da aynı engele işaret etmektedir. Gürol ve Dilli (2006) ise araştırmalarında kız çocuklarının okula gitmeme nedenlerini; okula gitmek için destek görmeme, okula gidenlerin kınanması, maddi yetersizlikler, ev içi sorumluluklar, okuma yazma becerisi edinmenin yeterli görülmesi ve kız çocuklarına evlenince kocaları bakar düşüncesi şeklinde belirtmişlerdir.

Araştırmanın katılımcılarının kız çocuklarının eğitim almalarının toplumsal kalkınma sürecine katkılarına ilişkin görüşleri incelendiğinde; ilk ve orta öğretim seviyesinde eğitim almış olan katılımcıların ekonomik özgürlük ve kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesinin önüne geçilmesi gibi daha çok kız çocuklarının bireysel refahlarını ilgilendiren konulara vurgu yaptıkları görülmektedir. Yükseköğretim düzeyinde eğitim almış olan katılımcıların ise, geleceğin anneleri olan kız çocuklarının eğitim almasını sağlam temeller üzerine kurulu bir toplum oluşturmanın birincil şartı olarak algıladıkları

görülmektedir. Katılımcılar bebek ölüm oranlarında azalma, doğurganlık oranının düşmesi ve cehaletin önlenmesi amacıyla kız çocuklarının eğitim almaları gerektiğine inanmakta ve ancak bu şekilde toplumsal kalkınmanın gerçekleşeceğini vurgulamaktadırlar. Nitekim bu konuda yapılmış çeşitli araştırmalarda da kız çocuklarının eğitim almaları sayesinde bir ülkenin kalkınmışlık göstergelerinden olan bebek ölüm oranlarında azalma meydana geleceği, doğurganlık oranının azalacağı ve kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesinin önüne geçileceği vurgulanmaktadır (McMahon, 2002). Bunun yanı sıra gelişmekte olan ülkelerde kadınların potansiyel güçlerinin daha rasyonel kullanımı ile toplumsal kalkınmanın hızlandırılabileceği düşüncesi gün geçtikçe daha fazla kabul görmektedir (Özgen ve Ufuk, 2000).

Katılımcıların eğitim sürecinin toplumsal kalkınmaya katkılarına ilişkin görüşleri incelendiğinde ise; ilk ve orta öğretim seviyesinde eğitim almış olan bireylerin eğitimin daha çok bilimsel ve teknolojik açıdan gelişim ve yeniklerin önünü açmasına vurgu yaptıkları görülmektedir. Bu durumun bu grupta yer alan katılımcıların toplumsal kalkınmanın yalnızca bilim ve teknolojideki gelişmelerle sağlanacağını düşünmelerinden kaynaklandığı söylenebilir. Yükseköğretim düzeyinde eğitim almış olan bireylere göre ise eğitim süreci; ekonomik, sosyal, politik, kültürel yönlerden kalkınma sağlama, insanlar arasındaki eşitsizliklerin ve suç oranlarının azaltılmasına katkı sağlama, demokrasi bilincini yerleştirmesi açısından toplumsal kalkınma sürecinde önemli bir role sahiptir.

Sonuç olarak toplumsal kalkınma açısından bireylerin eğitim sürecine ve kız çocuklarının eğitimine ilişkin görüşlerinin incelendiği bu araştırmada, bireylerin bakış açılarında eğitim düzeyleri açısından birtakım farklılıkların bulunduğu ortaya çıkmıştır. İlk ve orta düzeyde eğitim almış olan katılımcılar eğitim almanın daha çok bireysel sonuçları üzerine odaklanırken; yükseköğretim düzeyinde eğitim almış olanlar, bireysel sonuçlar yanında toplumsal kalkınmayı doğrudan etkileyecek unsurlara da vurgu yapmışlardır. Buradan hareketle bireylerin eğitim seviyeleri yükseldikçe eğitimi, toplumsal kalkınmanın temel araçlarından biri olarak görme eğilimlerinin arttığını söylemek mümkündür. Yine araştırmadan elde edilen bulgulara göre, kız çocuklarının eğitimi de toplumsal kalkınmanın temel araçlarından biri olarak algılanmaktadır. Kız çocuklarının eğitimi ile toplumsal kalkınmanın göstergeleri olan; bebek ölüm oranlarında azalma, doğurganlık oranının azalması, sağlıklı nesiller yetiştirilmesi, bilinçli evlilikler kurulması, ekonomik kalkınmanın sağlanması gibi konularda gelişmeler yaşanacağı düşünülmektedir. Ayrıca yine araştırma sonuçlarına göre, kız çocuklarının eğitim almalarının önündeki engeller aynı zamanda toplumsal kalkınmayı engelleyen faktörlerdir. Dolayısıyla kız çocuklarının eğitim almalarının toplumsal kalkınmanın hem bir göstergesi hem de aracı olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte eğitim yoluyla başta ekonomik ve sosyal gelişme sağlanması, kültür oluşturulması ve aktarılması, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin önünün açılması, bireylerin yaşam kalitesinin artırılması, suç oranlarının azaltılması gibi işlevlerin yerine getirilmesi açısından, eğitim sürecinin toplumsal kalkınmayı sağlayan en önemli araçlardan biri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın sonuçlarına dayalı olarak; toplumun farklı kesimlerinin eğitimden ve okullardan beklentilerinin toplumsal kalkınmanın kapsadığı alanlara paralel olarak

şekillendirilmesi amacıyla, eğitim ve toplumsal kalkınma arasındaki ilişki hakkında toplumun bilinçlendirilmesine yönelik faaliyetlerin düzenlenmesi önerilmektedir. Bu şekilde eğitimin toplumsal kalkınmaya katkısı, toplumun tamamı tarafından daha aktif bir şekilde desteklenebilir. Kız çocuklarının eğitim almalarının toplumsal kalkınma açısından ürettiği sonuçların toplumun tüm kesimleri tarafından bilinirliği somut göstergeler yardımıyla sağlanmalıdır.

### KAYNAKLAR

- ABU-GHAIDA, Dina ve KLASSEN, Stephan, “The Cost of Missing The Millenium Development Goal On Gender Equity”, *Discussion Paper Series*, 1031, 2004, s. 6-7.
- AKTAŞ EROĞLU, Ayşe, *Türkiye’de Eğitime Ayrılan Kaynaklar Ve İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2001.
- ATAUZ, Akın, *Eğitim-Nüfus ve Kalkınma. Türkiye ’nin Nüfus ve Kalkınma Yazını: Eleştirel Bir Değerlendirme*. (Haz.: A. Atauz, B. A. Ergöçmen, B. Akşit, M. A. Biliker, A. Eraydın ve H. Kasnakoğlu), Türkiye Bilimler Akademisi Raporları, 3. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu’nun katkılarıyla, Ankara 2003, s. 44-55.
- BURSALIOĞLU, Ziya, *Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Yayın No:154, Ankara 1987.
- BİLGİSEVEN, Amir Kurtkan, *İktisat Sosyolojisi Açısından Eğitim Yoluyla Kalkınmanın Esasları* (III. Baskı), Divan Yayınları, İstanbul 1982.
- CARLSON, Beverly (Ed), “*Social Dimensions of Economic Development and Productivity: Inequality and Social Performance*”, 1999, <http://www.eclac.org/publicaciones/xml/7/4897/lc11184i.pdf>, (20.12.2010).
- ÇAKMAK, Özlem, “Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi”, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 2008, s. 33-41.
- ÇALIŞKAN, Şadan, KARABACAK, Mustafa ve MEÇİK, Oytun, “Türkiye’de Eğitim-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1923 -2011 (Kantitatif Bir Yaklaşım)”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11(21), 2013, s. 29-48.
- DİNÇER, Mehmet, “Eğitimin Toplumsal Değişme Sürecindeki Gücü”, *Ege Eğitim Dergisi*, 2003, s. 102-112.
- ESKİCUMALI, Ahmet, “Eğitim ve Toplumsal Değişme: Türkiye’nin Değişim Sürecinde Eğitimin Rolü, 1923-1946”, *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 19 (2), 2003, s.15-29.
- GEDİKOĞLU, Tokay, “Avrupa Birliği Sürecinde Türk Eğitim Sistemi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 2005, s. 66-80.

- GREENE, Maxine, The lived world, literature and education, İçinde: D. Vandenberg (ed.), *Phenomenology & Education Discourse* (ss. 169-190), Heinemann, Johannesburg 1997.
- GÜROL, Aysun ve DİLLİ, Celalettin, “Zorunlu Eğitim Çağında Bulunan Kız Çocuklarının Okula Gitmeme Nedenleri (Şırnak ili örneği)”, *XVI. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat Eylül 2007.
- HOŞGÖRÜR, Vural ve GEZGİN, Gamze, “Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada Eğitim”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 2005, [http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt\\_II/ozetler/v\\_hosgorur.htm](http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt_II/ozetler/v_hosgorur.htm), (20.12.2010).
- İNAÇ, Hüsamettin, GÜNER, Ümit ve SARISOY, Sinan, “Eğitimin Ekonomik Büyüme ve Kalkınma Üzerindeki Etkileri”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1 (2), 2006, s. 59-70.
- TABAN, Sami ve KAR, Muhsin, Beşeri sermaye ve kalkınma, İçinde: *Kalkınma Ekonomisi Seçme Konular* (2.baskı), S. Taban ve M. Kar (Ed). Ekin Kitabevi, Bursa 2008, s.325-351.
- KIZILOLUK, Hakkı, “Ekonominin Eğitimin Amaçları ve İçeriği Üzerindeki Etkileri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8 (1), 2007, s.21-30.
- LESTER, Stan, *An Introduction to Phenomenological Research*. Stan Lester Developments, Taunton UK 1999, [www.sld.demon.co.uk/resmethy.pdf](http://www.sld.demon.co.uk/resmethy.pdf) (01.04.2015).
- MAYPOLE, Joanne ve DAVIES, Timoty, Gray, “Students’ Perceptions of Constructivist Learning in a Community College American History II”, *Community College Review*, 29(2), 2001, s. 54-80.
- MCCMAHON, Walter, W, *Education and Development Measuring the Social Benefits*. Oxford University Press, Oxford 2002.
- MERTER, Feridun, “Kızların Okullaşması Açısından Bazı Avrupa Birliği Topluluğu Üyesi Ülkeler ve Asya Ülkelerinin Karşılaştırılması”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 2007, s. 221-244.
- ÖZDEN, Yüksel (Çev.), *Okulu Yeniden Kurmak* (Schlechty, P. C.; Shaking up the School House)”. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2011.
- ÖZGEN, Özlen ve UFUK, Hatun, “Kırsal Kesimde Kadın Eğitimi”, *Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi*, Yayın No: 38. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yayınları, Ankara 2000.
- ÖZPOLAT, Aslı, ve YILDIRIM, Metin, “Gelişmekte Olan Ülkelerde Kadın Eğitimi ve Büyüme İlişkisi”. Paper presented at EconAnadolu 2009: Anadolu International Conference in Economics June 17-19, Eskişehir 2009.

- ÖZTÜRK, Nazım, “İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü”, *Sosyo Ekonomi Dergisi*, 1, 2005, s.27-44.
- PALAZ, Serap, Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma: Kalkınmada Kadının Yeri, İçinde: *İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü*, M. Kar ve S. Taban (Ed), Ekin Kitapevi, Bursa 2005, s.313-335.
- PATTON, Michael, Quinn, *Qualitative Research & Evaluation Methods* (3rd ed.). Sage, USA 2002.
- TAŞ, Umut ve YENİLMEZ, Füsün, “Türkiye’de Eğitimin Kalkınma Üzerindeki Rolü ve Eğitim Yatırımlarının Geri Dönüş Oranı”, *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (1), 2008, s.155-186.
- TÜRKMEN, Fatih, *Eğitimin Ekonomik ve Sosyal Faydaları ve Türkiye’de Eğitim Ekonomik Büyüme İlişkisinin Artırılması*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezi, Yayın No: DTP: 2655, 2002.
- ÜNER, Sunday, *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*, T. C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara 2008.
- United Nations Educational Scientific and Cultural Organization [UNESCO], *Literacy, Education and Social Development*. A series of 29 booklets documenting workshops held at the Fifth International Conference on Adult Education, Hamburg 1997.
- United Nations International Children's Emergency Fund [UNICEF] (2001-2005), *Haydi Kızlar Okula. Kız Çocuklarının Okullaşmasına Destek Kampanyası*, <http://www.unicef.org/turkey/pr/ge6.html> (20.03.2015).
- OLANIYAN, David Akinola ve OKEMAKİNDE, Timothy, “Human Capital Theory: Implications for Educational Development”, *European Journal of Scientific Research*, 24 (2), 2008, s.157-162.
- United Nations Information Centres [UNIC], *Dünya Toplumsal Kalkınma Zirve Toplantısı Eylem Programı*, BM Enformasyon Merkezi, Ankara 2007. [http://www.unicankara.org.tr/doc\\_pdf/kop\\_deklar.pdf](http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/kop_deklar.pdf) (20.12.2010).
- YUMUŞAK, İbrahim, G, *Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye Açısından Kadın Eğitiminin Ekonomik ve Sosyal Boyutu Üzerine Değerlendirme*, Disiplinler Arası Kadın Sempozyumu, 1-4 Mart İstanbul 2004.